HIERONYMI BOSSII
DE
TOGA ROMANA
COMMENTARIUS.

Accedit

Ex PHILIPPO RUBENIO
iconiſmus ſtatuæ togatæ,

ET

Præter indicem geminum, quem adjecimus, de modo geſtandi Togam ex FERRARIO *diſſertatio.*

AMSTELODAMI,
Sumptibus ANDREÆ FRISII. 1671.

65
LVIII-A-68

ANDREAS FRISIVS
LECTORI.
S.

CAlceum pedibus, capiti pileum hactenus aptavimus, æquum eſt, niſi frigore algere reliquam corporis partem patiamur, ei commodam quæramus veſtem, atque idonea contra cæli inclementiam integumenta; Horum vicem abunde, ni fallor, præſtabit *Toga Romana*, cujus deſcriptionem longe ante Ferrarium & Rubenium, publico dedit HIERONYMVS BOSSIVS; quem paucis hîc viſum, nullibi venalem, prælo iterum noſtro ſubjicere fuit animus; non quod magnis hiſce litterarii orbis Heroibus aliquid detractum iri per hu-

jus noſtri authoris commentariolum exiſtimemus, abſit, ſed, ut quæ ipſi ſatis prolixis voluminibus explicaverunt, ab hoc in compendium ſtylo laconico redacta, ob oculos poneremus. Togæ figuram, & modum geſtandi in hoc noſtro authore fruſtra quæſiveris, ſed huic defectui nos mederi conati fuimus, ex Rubenio enim *iconiſmum ſtatuæ togatæ*, ex Ferrario *modum quo togam gerebant*, ut nihil te lateret, mutuati ſumus.

HIER.

HIER. BOSSIVS
LECTORI.
ANTIQVARIO.

Nihil omnino, quod te non fugit, in Latinis litteris ROMANA ANTIQVITATE *præſtantius. In qua ſerio illuſtranda cum* MANVTIVS, MVRETVS, LIPSIVS, VICTORIVS, MAIORAGIVS, *aurei partus, matrum ſuarum; atque alii quamplurimi Doctiſſimi & Eruditiſſimi Viri, operam omnem ſuam diligentiſſime collocârint, magnam ſæpe mihi fecit admirationem, quod de iis nemo adhuc*

extiterit, qui de TOGA, *quod ego ſciam, ſingulariter quicquam ſcripſerit. Quippe de* Senatu, *de* Magiſtratibus, *de* Sacerdotiis, *de* Comitiis, *ac de* Legibus *Romanæ Civitatis juſta leguntur volumina; de* TOGA *vero nihil ad hunc diem litterarum monumentis traditum fuit, quod vel unius folii, ut dicitur, utramque paginam impleat.* Ea *re gratiam à te non vulgarem initurum me ſperavi, ſi quæ ſparſim in hoc genere apud majorum, minorumque gentium ſcriptores notavi, & obſervavi, tibi excuſa typis communi-*

municarem. Et certe quicquid lectione collectum eſt, *&* ſtylus, *ut ad Lucilium ait Seneca*, redegit in corpus, *id velim in commune conferre me putes, magis cauſſa juvandi tui; ſi hæc ignoraveris, aut oblectandi; ſi non ignoraveris, quàm ulla mihi nominis colligendi cupiditate. Satis enim mihi ſuperque erit, ſi potero cum Poëta dicere.*

——— tutus, & intra.
Spem veniæ cautus vitavi denique culpam:
Non laudem merui.

Quamquam de Rebus *tan-*

tum abeſt, ut quicquam velim mihi vindicare, ut ſcriptores, ex quibus iſta deſumpſimus, ac deſcripſimus, ſuo loco ſingulos indicaverim. Cum itaque de Verbis *ſolum, quibus ſententias inter ſe colligavi, atque de* Ordine, *in quem univerſam digeſſi materiam, pſeudo-critici iſti, conniventes in ſuis, &* in libris alienis ingenioſi, *torquere in me poſſint jacula detractionis ſuæ; ut eorum cenſuram effugere non poſſum, ſic ab illorum ſententia, mi* ANTIQVARIE LECTOR, *ſemper ad te provocabo. Atque adeo*

adeo jam provoco, qui te non magis lectorem, quam judicem habere deſidero. Quantum namque ab eorum perfidia timendum eſt, tantum mihi ſpei facio ab æquitate tua. Quod enim verba *attinet, licet de* ANTIQVITATE *loquar, non adeo tamen antiquus ſum, ut cum matre* Euandri *videar diſſerere; nec adeo recens, ut ab antiquis diſcedam. Quod vero* Ordinem *ſpectat, eum ſecuti ſumus, quem nemo, ut arbitror, de oratorum dialecticorumve familia improbabit, cum ſit maxime cum rei natura conſentaneus. Primum*

ſcilicet de TOGA *in univerſum, deinde de ejusdem ſpeciebus diſputavi. Cujus Tibi utriusque rei judicium do libentiſſime. Iamque, quod te rogo per ipſam, quam tantopere amas, Antiquitatem, lege, perlege: cognoſce, & judica ex æquo & bono, more majorum.*

HIER.

HIER. BOSSII
DE
TOGA ROMANA
COMMENTARIUS.

CAP. I. Lemma.

TOGA *unde dicta: à quo inventa: quis, & apud quos ejus fuerit uſus.*

TOGA veſtis erat, ut inquit Iſidorus lib. XIX. cap. XXIV. *forma rotunda & fuſiore, & quaſi inundante ſinu*; quæ ſic appellata fuit, authore Nonio Marcello lib. I. de propriet. ſerm. *à tegendo*, quod corpus tegeret. Ea etenim, *cum ante pectus demiſſa in humero dextro fibulâ necteretur, ſiniſtrum humerum*, ut docet ibidem

dem Iſidorus, *operiebat, ac tegebat omnino.* Hujus autem veſtis authorem Adrianus Turnebus Adverſ. tom. 1. lib. VII. cap. 11. Tebennum quendam Arcadem fuiſſe dicit. Cui facile quidem credimus, cum quia in hoc genere ſcriptor eſt claſſicus, tum quia à Plutarcho τήβεννον, & ab Athenæo τήβενναν Græca voce appellari animadvertimus. Quamquam hoc veſtimenti genus fuerit adeo ROMANIS proprium, ut eos Virgilius lib. 1. Æneidos vocaverit.

— *rerum dominos, gentemque togatam.*

Gulielmus ſiquidem Budæus ſuis in Pandectas annotationibus ait: *toga geſtamen erat proprium, inſigneque Romanorum.* Ho-

Hominis quoque ſententiam mirifice Guidus Pancirolus, I. C. confirmat: qui var: lect. lib. 1. cap. XII. ſic loquitur de ipſa toga: *civium Romanorum inſigne fuit, nec aliis eâ veſte uti licebat.* quare ſi quis peregrinus & alienigena ex privilegio togam induere potuiſſet, in civibus ſtatim habebatur Romanis. Ut ex *L. ſed ſi accepto uſu togæ, D. de jure Fiſci colligi facile poteſt.*

CAP. II. Lemma.

TOGATÆ *Comœdiæ* à TOGA *ſic dictæ.*

COMOEDIA etiam, in quibus auctores aut toga uterentur, aut mores ac ritus imitarentur Romanorum, togatæ à veteribus dicebantur. Quod videre licet apud Sex. Pompeium Feſtum

Feſtum lib. xx. de verb. ſignificat. TOGATARUM *autem* ut ille ait, qui in eundem Feſtum Annotationes elucubravit, *aliæ erant* PRÆTEXTÆ *ingenuarum perſonarum; aliæ tabernariæ vilium perſonarum.* TOGIS *enim* PRÆTEXTIS *utebantur ingenui pueri & puellæ: in tabernis vero ſervi, plagiarii, & alii humilis conditionis viri, ac mulieres.* Sic quoque Græcorum fabulæ ab illorum habitu, ut Varro teſtatur lib. 1. de lingua lat. *Palliatæ* nominabantur. Itaque eleganter admodum cecinit de Comicis noſtris Horatius Epiſt. ad Piſones de Arte Poëtica:

Nil intentatum noſtri liquere Poëtæ:
Nec minimum meruere decus, veſtigia Græca

Auſi,

*Auſi deſerere, & celebrare do-
meſtica facta:
Vel qui prætextas, vel qui do-
cuere togatas.*

CAP. III. Lemma.

TOGA *virorum, non fœminarum: arcta pauperum, divitum laxa.*

NOn fuit tamen, ut ad rem redeam, communis uſus Togæ viris cum fœminis. Niſi quod ea meretricibus dabatur infamiæ cauſa; & Virginibus Prætexta, ut infra docebimus, pudicitiæ, & pudoris ergo permittebatur. Ut itaque ceteræ mulieres Stolam induebant, quod facile diſcere poſſumns ex his Ulpiani verbis in L. Veſtis. D. de auro & argento legato; *Muliebria ſunt, quæ*

quæ matris familias cauſa parata ſunt, quibus vir non facile uti poteſt ſine vituperatione: veluti ſtolæ, pallia, tunicæ; ſic toga viri utebantur: laxiori ſcilicet, & ampliori divites: arctâ vero ii, quibus erat *res anguſta domi.* Quod Horatius ſignificavit his verſibus lib. 1. Epiſtola ad Lollium XVIII.

—— mecum contendere noli,
Stultitiam patiuntur opes, tibi parvula res eſt.
Arcta decet ſanum comitem toga, deſine mecum
Certare.

Quare in Menam quendam Pompeii Magni libertum, qui, cum ad ſummas perveniſſet & dignitates & divitias, ampliorem togam geſtabat, omnibusque

que propterea indignationem commovebat, ſic idem Poëta lib. Epod. Ode IV.

Vidéſne ſacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum toga,
Ut ora vertat huc, & huc euntium
Liberrima indignatio.

CAP. IV. Lemma.

TOGA adulteris data, & meretricibus ignominiæ cauſſâ.

MUlieres vero impudicæ, & ob adulterium à maritis repudiatæ, ipſam ſtolam deponere, ac togam veſtire cogebantur; ut ſcilicet à pudicis diſcernerentur. Quod multis locis Venuſinus Poëta verum eſſe demonſtrá-

ſtravit; ſed his præcipue verbis. Sermonum lib. 1. Sat. 11.

——bonam deperdere famam;
Rem patris oblimare malum eſt ubique; quid inter-
-- eſt, in matrona, ancilla, peccéſve togata.

Et paullo infra iſtud ipſum ſic exprimit:

Nec magis huic inter niveos, viridesque lapillos,
Sit licet hoc Chærinte tuum, tenerum eſt femur, aut crus
Rectius, atque etiam melius perſæpe togatæ.

Utroque in loco Aſcenſius *togatam* interpretatur infamem, proſtitutam, & meretricem. Nec omnino aliter poterat interpretari, cum ipſe Horatius addiderit:

Quod

Quod venale habet, oſtendit: nec, ſi quid honeſti eſt,
Iactat, habetque palam: quærit quo turpia celet.

Quam rem acute & ingenioſe Martialem innuiſſe putamus, cum dixit lib. II. Epigrammate XXXIX.

Coccina famoſæ donas, & janthina mœchæ.
Vis dare quæ meruit munera? mitte togam;

Inſigne ſcilicet adulterii commiſſi. Cui non diſſimile illud Epigramma eſt, quod feſtive conſcriptum legitur lib. x. Epigrammate LII.

Thelin viderat in toga ſpadonem,

Damnatam Numa dixit eſſe
Mœcham.

Quare ipſe etiam, qui jam ætatis beneficio jus quinque & viginti annorum acquiſivi, ſalva Lipſiana lege, quæ in Satyra Mænippea eſt de correctoribus, locum illum Ciceronis. Phil. 11. in M. Antonium ſic reſtituo: *ſumſiſti virilem, quam ſtatim muliebrem togam reddidiſti*: ubi nonnulli malunt legere *ſumſiſti virilem togam, quam ſtatim muliebrem ſtolam reddidiſti.* Et quidem ſignificantius Antonii mores effœminatos per muliebrem togam, quam per ſtolam, quæ caſtæ, ac pudicæ mulieris erat veſtimentum, Cicero mihi videtur expreſſiſſe.

CAP. V. Lemma.

TOGAM *deponere quinam cogerentur.*

ATque ut ſtolam fœminæ, ob proſtitutam pudicitiam deponebant, ſic homines etiam, qui auſi fuerant, ut Sat. 1. inquit Juvenalis:

— *aliquid brevibus Gyaris, & carcere dignum*;

Quique propterea in Cycladas aqua, & igne carentes inſulas fuerant deportati, uſu togæ interdicebantur; hi namque, ut primum apud Ulpianum l. 1. §. hi quibus, de Leg. III. mox etiam apud Manutium lib. de legibus Romanis obſervavimus, *ſicut priſtina jura, ita & bona amittebant omnia.* Quod ſignificaſſe mihi videtur Plinius, cum ait,

lib. IV.

lib. IV. Epiſt. ad Minutian. XI. *Idem cùm Græco pallio amictus intraſſet, (carent enim togæ jure, quibus aqua & igni interdictum eſt) poſtquàm ſe compoſuit, circumſpexitque habitum ſuum, Latine, inquit, declamaturus ſum.* In eas vero inſulas neminem amandabant, deportabantve, qui capitale facinus non perpetraſſet. Sic Gallus Aſinius, ut Corn. Tacitus lib. IV. annalium refert, Gyaro, aut Donuſâ claudendum cenſuit Q. Vibium, quod Tiberio principi molitus fuiſſet inſidias.

CAP. VI. Lemma.

TOGAM *Romani omnes Saturnalibus deponebant.*

SAturnalibus etiam, quæ de menſe Decembri celebrabantur,

tur, Romani omnes togam exuebant, et induebant ſyntheſim. Qua de re ſubſcribam Martialis diſtichon, quod in apophoretis. CXXXIX. eſt.

Dum toga per quinas gaudet requieſcere luces,
Hos poteris cultus ſumere jure tuo.

Quanto autem vitio daretur, uti toga Saturnaliorum tempore, argumento ſit illud ejusdem Martialis lib. VI.

Nil laſcivius eſt Chariſiano,
Saturnalibus ambulat togatus.

Tunc etenim ſervis domini diſcumbentibus inſerviebant, & eisdem licebat, quæ voluiſſent in dominos libere dicere, ut Hora-

Horatius teſtatur hoc carmine, Serm. lib. II. Sat. VII.

—— age, libertate Decembri,
Quando ita majores voluerunt,
utere: narra.

Sic Claudium Imperatorem ſervis & libertis regnum Saturnalibus permiſiſſe legimus. *Namque opinio veterum erat*, ut magnus Lipſius inquit, *Saturnum ſuis, id eſt Saturnalium diebus, iterum quaſi regni compotem eſſe: ceterum annum in vinclis haberi.*

CAP. VII. Lemma.

TOGATI *tenuiores homines ſalutabant & proſequebantur divites.*

VErum ceteris anni temporibus, modo ne pax bello mutare-

taretur, hoc in more poſitum erat apud Romanos, ut tenuiores, & qui non ita ſatis haberent, unde viverent, togati vel per urbem comitarentur, vel domi ſalutarent viros abundantes, ac primarios, de quibus ſportulam impetrare potuiſſent. Unde Juvenalis Sat. I.

— nunc ſportula primo
Limine parva ſedet, turbæ rapienda togatæ:

& Sat. III.

Nonne vides quanto celebretur ſportula fumo?

Quam conſuetudinem Martialis expreſſit elegantiſſime in Apophoretis Diſticho CXXIII.

Si matutinos facile eſt tibi rumpere ſomnos.

Attrita veniet ſportula multa toga.

Sic *togati* apud eundem Poëtam pro deductoribus : *togata opera* pro ipſa deductione, ac denique *toga rara*, pro rara in deducendo, & ſalutando opera à doctiſſimis quibusque accipitur. Et cum eandem operam ita præſtare nobiliores animadverteret, ut ſpem omnem habendæ ſportulæ infringerent, ac præciderent pauperibus, horum miſera conditione commotus in Paullum ſic invehitur lib.x. Epigrammate x.

Quid faciet pauper, cui non licet eſſe clienti?
Dimiſit noſtras purpura veſtra togas.

C AP. VIII.

Cap. VIII. Lemma.

TOGA *Romani utebantur ſolum pacis tempore.*

ET quoniam, quod paullo ante innui, in pace tantum togæ uſus erat; nam in bello, toga depoſita, chlamydem & ſagum Romani ſumebant; niſi quod Conſularibus togatis eſſe licebat, pacis inſigne, & otii togam dicere poſſumus. Quidni? Pro pace M. Tullius togam poſuit, cum dixit lib. 1. officiorum.

Cedant arma togæ, concedant laurea linguæ.

Neque id certe de toga intelligendum puto, qua erat ipſe amictus; nec de ſcuto, aut gladio armati hominis: ſed, quod pacis inſigne toga eſſet: arma ve-

ro belli, eum more Poëtarum ſuiſſe loquutum exiſtimo. Et hoc, niſi fallor, ut certe non fallor ſignificare voluiſſe: *bellum paci concedat*. Et admirabilis ille architectus Laconiſmi, *Iuſtus Lipſius*, in hunc ſenſum dixit Politicorum, ſive Civilis doctrinæ. lib. IV. cap. 11. *Prudentia omnis quam in Principe quæro, duplex eſt, togata, & militaris: illam intelligo, quæ in cottidiana hac gubernatione, tranquilliſque rebus intervenit: iſtam, quæ in bello turbatiſque rebus.* Quare togatus non ſolum, quod inquit Budæus, *à ſagato diſtinguitur ut inermis ab armato*; ſed etiam, ut homo, qui in pace degat, ab eo qui bellum aut paret, aut ſuſcipiat & gerat.

CAP.

Cap. IX. Lemma.

Togam *veſtire quinam*, & *quo tempore cogerentur.*

Ex quo factum eſt, ut Proconſules, qui in Provinciis, cùm eſſent cum poteſtate conſulari, bella perſæpe geſſerunt, in Urbis ingreſſu Romam reverſi, non omne ſolum amitterent imperium, quod patet ex *l. ult. de off. Proconſ.* ſed inſignia etiam deponerent conſularia. Itaque L. Piſone à Provincia Macedonica redeunte, *Togulæ* lictoribus ad portam præſto fuerunt, quibus illi acceptis ſagula rejecerunt. Sic etiam Senatores dum judicarent in Senatu, & Advocatos dum

cauſas orarent in judiciis, togatos eſſe oportebat. Quorum alterum probatur à Pancirolo variar. lection. lib. II. cap. XII. alterum leg. 3. Cod. de Advocat. diverſ. Judic. Eâ re toga præfecturæ Illyricianæ pro Illyriciano advocatorum collegio ab hominibus litteratis accipitur.

CAP. X. Lemma.

TOGARVM *genera quot, & quæ fuerint apud antiquos Romanos.*

HIc mihi videtur locus tandem aliquando breviter exponendi, quot & quæ fuerint togarum genera, ut de ſingulis, niſi me vires defecerint ingenii, deinceps diſputemus, veterum ſcriptorum authoritatem ad omnia, ut par eſt, ſuſcipientes omni-

omnino. Variis uſi ſunt Romani togis, ac unâ potius toga diverſis appellatâ nominibus, *prætextâ*, ſive puerili: *purâ*, ſive virili: *candidâ*, *albâ*, *pullâ*, *pictâ*, *palmatâ*, *purpureâ*, *pexâ*, *raſâ*, *vitreâ*, *regiâ*, *præſidiariâ*. Nonnunquam etenim nomen accipiebat ab ætate, aliquando à colore, interdum quoque ab officio.

CAP. XI. Lemma.

PRÆTEXTA *ingenuorum fuit puerorum, & puellarum, ac Magiſtratuum.*

AC primum ut diſputatio noſtra eum ordinem habeat, quem inſtitutæ rei natura præſcribit, de Prætexta dicamus. *Per Togam Prætextam*, ait Rævardus,

vardus, Tomo I. *eam intelligebant veteres, cujus in oris, & extremitate purpura prætexebatur*. Quamobrem à Plutarcho περιπόρφυρος nominatur. Quod genus togæ Tullius Hoſtilius Rex Romanorum III. Macrobio teſte, omnium primus, ut Romæ haberetur inſtiſtituit. Agellius autem libro XVIII. capite IV. eandem *puerilem togam* appellat. Quoniam illa, ut eſt apud Cælium Calcagninum libro III. Epiſtolicarum quæſtionum *Ingenuorum puerorum erat, antequam puram togam induerent, quo tempore, ſi quid peccaſſent, non pecuniam ſolvebant, ſed anguillarum tergoribus mollè mulctabantur*. Sed quidni illud Marci Tullii in Marcum Antonium

ex

ex Philippica II. hoc loco referam? *teneſne*, inquit, *memoria prætextatum te decoxiſſe?* id eſt ut ego cum Manutio interpretor, *in pueritia*, nondum *ſumta virili toga*. Hanc etenim *prætextam* fuiſſe conceſſam pueris Macrobius docet libro Saturnalium capite VI. *ut ex purpuræ rubore impuberes ingenuitatis pudore regerentur.* Qui propterea à Pancirolo libro I. Variarum lectionum capite XV. *prætextati* ſunt appellati. Sicuti etiam ab Ulpiano *in Lege veſtis*, §. *puerilia. ff. de auro & argento legato*, ipſa prætexta in puerilibus numeratur veſtimentis. Hinc anni prætextæ, quod Budæus annotavit, à Plinio lib. XXXIII. pro annis pueritiæ: & ætas prætextata

ab Agellio lib. 1. noct. Attic. pro pueritia: & *mores pretextati* à Feſto in integris codicibus pro moribus puerorum intelliguntur.

Puellas etiam antequam nuberent prætextatas inceſſiſſe teſtatur Manutius meus, cum verba illa Ciceronis declarat Act. 11. in c. Verrem: *Eripies igitur pupillæ, togam prætextam? detrahes ornamenta non ſolum fortunæ, ſed etiam ingenuitatis?* Quare prætextatus ſermo verbum eſt mediæ ſignificationis, cum, referente Sext. Pomp. Feſto, prætextatum ſermonem quidam putent dici, quod prætextatis nefas ſit obſcœno verbo uti: alii quod nubentibus, depoſitis prætextis, à multitudine puerorum obſcœna clamentur. Nunc exponerem, qua

ra-

ratione prætextatus ſit nomen factum, id niſi Macrobius Saturn. lib. I. cap. VI. ubi lepidam & feſtivam de Papyrio puero narrat hiſtoriam, abunde ſatis declararet. Paucis itaque referam, quod Romani anno fere XVII. prætextam deponebant, *puram togam*, de qua infra diſputandum eſt, aſſumerent. Hoc Plinius lib. XXXIII. & Suetonius Tiberii vita probat: Stephanus Vinardus pompæ equeſtris deſcriptione, & Budæus in pandectas annotationibus affirmat: Pancirolus lib. I. Var. lect. cap. XV. & Manutius commentario in II. adverſus Verrem Ciceronis actionem aſſeverat. Nec ſolum puellæ virgines, aut pueri XVII. annos nati; ſed viri etiam, modo Livio & Macrobio credimus,

prætexta utebantur in Prætura, in aliis Magiſtratibus, & in Sacerdotiis. Quare verba illa Ciceronis in oratione pro domo ſua Budæus ſcienter interpretatus eſt : *Videtis prætextatos inimicos*, id eſt, *in magiſtratu poſitos*. Nec illud mehercule reticendum eſt , quod Prætores, cæterique Magiſtratus , ac Sacerdotes cum prætexta olim, ut temporibus noſtris cum pallio Archiepiſcopi , ſepeliebantur. Qua de re licèt uberius Pancirolum variarum lectionum lib. 1. cap. x. conſulere poſſis , nolo tamen ad hoc comprobandum Virgilii authoritatem non ſuſcipere, qui dum

——— *Miſenum in littore Teucri.*

Fle-

Flebant, & cineri ingrato ſuprema ferebant,

ad hanc ipſam conſuetudinem reſpiciens ait Æneidos lib. 5.

— tum membra toro defleta reponunt,
Purpureasque ſuper veſteis, velamina nota.
Conjiciunt.

CAP. XII. Lemma.

PURA TOGA *quænam, unde dicta; ubi, quando, & à quibus ſumta.*

DEpoſita vero prætexta Romana adoleſcentes *puram togam* ſive ut eam vocarunt alio nomine, *virilem* ſumebant in templo Jovis Capitolini. Quod Valerius Maximus non tam in-

innuiſſe, quam aperte ſignificaſſe mihi videtur, ſic laudans M. Cottæ pietatem lib. v. cap. IV. *Eo ipſo die, quo togam ſumſit virilem, protinus ut è Capitolio deſcendit, C. Carbonem, à quo Pater ejus damnatus fuerat, poſtulavit: protractumque reum judicio afflixit.* Dicta autem eſt *Pura toga*, quod ei nulla purpura eſſet prætexta: virilis, quod eâ utentes non niſi res viro dignas cogitare, ac facere convenit. De qua docte quidem, & erudite meo judicio, Calcagninus, lib. III. Epiſtolicar. Quæſt: *Quod ad* puram togam *attinet*, quam exeuntes pueritiam adoleſcentes, *& ad maturiorem ætatem provecti anno fere* XVII. *ætatis induebant, non ſine parentum, & cognatorum hilaritate, quæ virilis*

rilis etiam dicebatur, ea fuit colore vel ſimplici, vel candido; aut in candoris animi teſtimonium, aut quod gerendis magiſtratibus jam idonea ætas videtur. De eadem meminit Cicero ad Atticum Epiſtola, lib. VIII. *Habebamus in manibus Antonii concionem, in qua erat Pompei accuſatio uſque à toga pura*; hoc eſt, ut docti omnes interpretantur, ab ejus tyrocinio. Quibus verbis veriſſimum illud eſſe declaratur, quod Budæus inquit: *Puram togam tyrunculi forenſes aſſumebant tyrocinii die.*

CAP. XIII. Lemma.

CANDIDA *quæ, & quibus data.*

NVnc de *candida toga*, quam, ut veterum omnium teſtantur

tur monumenta, petitores Magiſtratuum veſtiebant, breviter dicamus. Qui hanc togam & *albam* unam eandemque eſſe putant, omnino falluntur: in alterâ *candidus* color ab arte, in alterâ *albus* eſt à natura. Namque, ut ait magnus Juſtus Lipſius Elect. lib. I. cap. XIII. *Petitores non contenti inſito lanæ colore, cretam addebant in veſtem, ut candeſceret, imo ſplenderet. Hac ergo notâ diſcreti à vulgo, & κατ' ἐξοχὴν dicti candidati*: Porro Cælius Rhodiginus ſic appellatos affirmat lib. XIV. cap. XVI. *quod Magiſtratum petituri in toga candida id agerent.* Quare Ciceronem in *candida* orationem egiſſe legimus in Catilinam, & Antonium competitores.

Mos

Mos etiam fuit, ut ipſi Magiſtratuum petitores (quod non parum ad rem noſtram facit) in campum Martium, & in comitia magna *Deductorum* caterva ſequeretur honoris cauſſâ. Ibi etenim, ut inquit Budæus, *tribus circuibant, ſingulosque præhenſantes*, id eſt δεξιούμενοι *gratiam, & ſuffragia precibus, temporariæque obſervantia emerebantur*. Hinc illud Epiſtola ad Atticum I. lib. II. *Cum candidatum deducerem, is quæſirit ex me num conſueviſſem Siculis locum gladiatoribus dare*. Sed præſtabit fortaſſe. Q. Fratris adſcribere verba, quæ leguntur in hanc ſententiam lib. de petit. Conſul: *Iam Deductorum officium quod majus eſt, quam Salutatorum, hoc*

gra-

gratius tibi eſſe ſignificato; atque oſtendito, & quod ejus fieri poterit deſcendito. Magnam affert opinionem, magnam dignitatem quotidiana in deducendo frequentia. Neque ſolum Magiſtratuum petitores, ſed quod fortaſſe non ita pauci adhuc ignorarunt, ſponſi etiam candidati fuerunt. Quare apud Plautum Chalinus, qui ad Caſinæ nuptias animum appulerat, ſic de ſe ipſo loquitur. act. II. Scen. VIII.

> *At* candidatus *cedit hic maſtigia;*
> *Stimulorum loculi, protollo mortem mihi.*

Et de Olympione, qui cum falſo futurum ſe Caſinæ ſponſum putaret, ludibrio habebatur, ſic ancilla loquitur act. IV. ſc. I.

Vil-

Villicus hic autem cum corona, candide
Veſtitus, laute, exornatusque obambulat.

Utrumque certe locum declarans Dionyſius Lambinus, *ſponſi*, inquit *erant* candidati *hoc eſt* Candidam *veſtem gerebant*.

CAP. XIV. Lemma.

ALBA TOGA *quænam*, & *cui uſui fuerit.*

CUm in capite ſuperiori de *alba toga* ſit facta commemoratio, nunc cum magno Lipſio, dicere non verebor, eam *albam togam* fuiſſe, quæ, *ut nativum lanæ albæ colorem retineret, nullam admittebat omnino cretam.*

Qua

Qua quidem amicti lætis præcipue, ac feſtis diebus in ſpectaculis, & in conviviis natalitiis, nuptialibus, ſponſalibus, addo etiam in epulis funebribus Romani conſpiciebantur. Verſus eſt de hac re apud Horatium Satyra II. lib. II.

Ille repotia, natales, aliosve dierum,
Feſtus, *&* albatus *celebret.*

Et Vopiſcus in Floriano: *Tantum illud dico, Senatores omnes ea eſſe lætitia elatos, ut domibus ſuis omnes albas hoſtias cæderent, albati ſederent.* Redeo ad convivia, & Ciceronis authoritatem ſuſcipio ex orat. in Vatinium: *Scire ex te cupio, quo conſilio, aut qua mente feceris,*

ut

ut in epulo Q. Arrii familiaris mei cum toga pulla *accumberes. Quis unquam in luctu domeſtico, aut in funere familiari cænavit cum* toga pulla? *cum ipſe epuli dominus, Q. Arrius* albatus *eſſet, tu in templum Caſtoris te cum C. Figulo atrato, cæterisque tuis furiis Funeſtum intuliſti? Fauſti adoleſcentis nobiliſſimi paullò ante ex epulo magnificentiſſimo famem illam veterem tuam non expleras? quem accumbere atratum videras?* Quippe Vatinius vehementer adeo increpatur à M. Tullio, quod cum Q. Arrius in demortui patris honorem epulum populo daret in templo Caſtoris, ipſe non de more *albatus* ſed *atratus* accubuerit. Utebantur etiam *alba toga* in

in ſacrificiis, nam, ut inquit idem Romanæ princeps eloquentiæ lib. II. de legibus, *Color* albus *præcipue decorus Deo eſt, cum in ceteris, tum maxime in textili.* Et Aſcenſius in explicatione eorum carminum, quæ apud Perſium leguntur Sat. II.

Hæc ego nutrici non mando, vota negato
Iuppiter hæc illi, quamvis albata *rogarit*;

ſic inquit: *Albata*, id eſt, *albis veſtimentis in ſignum puritatis & honeſti voti induta juxta ritum rite ſacrificantium.*

Cap. XV. Lemma.

Toga Pulla *ab omnibus in luctu adhibebatur, in ſpectaculis à pauperibus.*

ALbæ vero togæ contrario nomine, & uſu opponebatur *Pulla*, ſic dicta, quod nigra eſſet omnino. Hanc veteres adhibebant in luctu, & modo epulum exceperis, in omni funebri pompa. Quod ſatis me probaſſe putabo ſi verſus adſcripſero in hanc ſententiam à Juvenale conſcriptos, Satyra III.

Si magna Aſturici cecidit domus: horrida mater,
Pullati *proceres, differt vadimonia Prætor.*

In iis quidem commentariorum ſcriptores vocem illam *pullati,*

lati, ſoliti ſunt modo interpretari: *Pullati proceres* id eſt, *atrati*, *&* *veſtes lugubres induti.* Si quis tamen plura videre deſiderat, ſuo jure legat M. Tullii orationes in Verrem; in illis etenim non ſemel aut iterum, ſed ſæpe, ac ſæpius de re iſta fit mentio.

Venio ad id, quod Octavius Cæſar Auguſtus, ut refert Suetonius de ejus vita lib. II. cap. XLIV. *Sanxit nequis Pullatorum media cavea ſederet.* cum lautiores in ſpectaculis *toga alba*, & tenuiores, quibus mutandæ veſtis copia non erat, *pullam* geſtarent, hos ab illis ſecernere voluit. Ad quod edictum reſpexit forte Calpurnius Poëta, cum dixit.

Venimus ad ſedes ubi pulla *ſordida veſte*
Inter fœmineas ſpectabat turba cathedras.

Quare vulgus à Plinio *pullatum hominum genus*, & à Quintiliano *pullatus circulus* ac *pullata turba*, dicitur. Paupertas etiam ab eodem Calpurnio, quod mihi Lipſius indicavit, *pullata* vocatur his verſibus.

O utinam nobis non ruſtica veſtis ineſſet.
Vidiſſem propius mea numina: ſed mihi ſordes
Pullaque paupertas, *& adunco fibula morſu*
Obſtiterunt.

Itaque *pulla toga* promiſcue omnium fuit in luctu, & in ſpectaculis eorum ſolum, qui rei familiaris adeo angebantur

 diffi-

difficultate, ut non haberent, unde poſſent togam pro re natâ commutare.

Cap. XVI. Lemma.

Toga Picta, *unde Palmata, purpurea dicta, ubi ſumta.*

VEnio ad *togam pictam* quæ niſi fallor ſic appellabatur, vel quod eſſent in ea imagines acu *pictæ*, quales nonnullæ à Catullo, à Virgilio, & ab Homero deſcribuntur: vel quod purpura ita eſſet intexta, ut aliqua imago, aut palma in ea picta videretur. Quare nonnunquam ea *palmata*, & aliquando *purpurea*, appellata fuit. De qua quidem egregie ſcripſit Juvenalis Satyra x:

Quid ſi vidiſſet prætorem in curribus altis

Extan-

Extantem, & medio ſublimem in pulvere circi
In tunica Iovis, & pictæ ſarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ.

Et Rhodiginus, vir ſane cum paucis eruditus, ſic ait Ant. lect. lib. XVI. *Pictam togam privatus habuit primus & propriam Gordianus ſenior, quum ante ex Capitolio acciperent Imperatores, vel ex palatio.* Quippe, ut tradit Livius lib. x. ab urbe condita, Lampridius in Alexandro Severo, & Stephanus Vinardus in fine Herculis ſui, olim fuit conſuetudo, ut Triumphantes in *toga picta purpurea* inveherentur in Capitolium. Quare Martialis eleganter dixiſſe mihi videtur, lib. VII. epigr. 11.

I comes, & magnos illæſa merere triumphos,
Palmatæque *ducem, ſed cito redde* togæ.

Nec ſilentio prætereunda ſunt Flavii Vopiſci verba, quæ de hac ipſa toga leguntur in vita Probi Imperatoris: *Te manet pro virtutibus tuis Capitolina palmata.* Hic, ſi non ſatis probatum putarem, eam non ſolum *pictam*, ſed *palmatam* etiam vocari, & in Capitolio dari ſolitam fuiſſe, poſſem multa ex Rhodigino, ex Pancirolo, & ex uno Plutarcho adſcribere. Quamquam nolo ea omnino reticere, quæ de hac ipſa toga me legiſſe recordor apud Iſidorum lib. XIX. cap. XXIV. *Toga autem palmata dicebatur quam merebantur ii,* *qui*

qui reportabant de hoſtibus palmas. Ipſa vocabatur & toga picta, eo quod victorias cum palmis intextas haberet. Quam ſententiam mirifice comprobat, meo judicio, Cælius Calcagninus hoc modo libro III. Epiſtolicarum quæſtionum: *Pictæ ad cultum maxime humanum pertinebant, in quo genere Triumphales cenſentur: quæ Dalmaticæ & Palmares, vel à Palma intexta, vel à victoria, quæ & ipſa palma dicitur, vocantur.* Supereſt itaque, ut ad id confirmandum, quod ſupra diximus; *pictam* ſcilicet *togam* eandem eſſe atque *purpuream* noſtram convertamus orationem. Quam rem nulla cujusquam ſcriptoris authoritate facilius pleniusve confirmari

poſſe puto, quam ſi meæ adſtipulatorem ſententiæ Feſtum produxero. Sic ille quidem ait lib. XIV. de Verb. ſignificat. *Picta quæ nunc Toga dicitur, antea vocabatur Purpurea, eaque erat ſine pictura.* Aliud mehercule nihil potuit dicere, quod magis ad rem noſtram faceret. Moris etiam fuit (quod Briſſonium lib. II. de Formulis annotaſſe Paulus Bellonus I. C. & politiorum litterarum cultor eximius, me monuit) moris inquam fuit, ut Populus Romanus inter ea munera quæ Regibus ſociis & amicis mittere ſolebat, pictam togam numeraret. Ad quod reſpexit Cornelius Tacitus, cum dixit lib. IV. *Cognitis Ptolomæi per id bellum ſtudiis, repetitus ex vetuſto more, miſſusque è Senatori-*

toribus, qui ſcipionem eburneum, togam pictam, *antiqua patrum munera daret, Regemque & ſocium, atque amicum appellaret.*

Cap. XVII. Lemma.

TOGA *quando Pexa, Raſa, aut Vitrea diceretur.*

SEquitur ut hoc in capite videamus, quare toga nonnunquam *raſa* interdum *pexa*, & aliquando *vitrea* fuerit appellata. Et quidem lepidum illud epigramma eſt, quod de *præpoſteris donis* apud Martialem legitur lib. 11. epigr. 85.

Vimine clauſa levi niveæ cuſtodia coctæ,
Hæc tibi Saturni tempore munus erit.

Dona quod æſtatis miſi tibi menſe Decembri,
Si quereris, raſam *tu mihi mitte* togam.

Quo in loco à Poëta eam *raſam togam* vocari puto, quæ quod ſine pilis eſſet, & propterea admodum levis, in æſtivos uſus comparabatur. De qua etiam mentionem fecit Juvenalis Satyra 11.

Reticulumque comis auratum ingentibus implet
Cærulea indutus ſcutulata, aut galbana raſa.

Hæc enim ſcutulato textu, id eſt brevibus ſcutis diſtinguebatur, & conficiebatur ex lana præcipue Hiſtriæ, Liburniæve. *Quam* quidem, ut Plinius docet naturalis

ralis hiſtoriæ lib. VIII. cap. XLVIII. *linopropriorem, quam lanæ, & pexis aliena veſtibus, ſola ars ſcutalato textu commendat.* Quando autem hoc genus togæ in uſu primum venerit, aperte demonſtrat eodem libro & capite Plinius iis verbis: *Togas raſas Phrygianasque divi Auguſti temporibus cœpiſſe ſcribit Feneſtella.* Ea vero toga, quæ raſæ contraria ad arcendum frigus hyemali tempore villoſa erat, *pexa* vocabatur, ut dicit quidam Commentariographus, à *ſpiſſitate* textrini, quam Plautus *tunicam ſpiſſam* appellat in Epidico. Propterea *Pexibarbos*, inquit Probus, *juvenes pexæ barbæ vocitatos, & denſæ.* De hac toga quæ haud diſſimilis fuit veſtibus iſtis,

quas nunc vulgus *cotonnatas* & *friſatas* vocat, ſcribit non ſine ſale ac cavillo Martialis in Sextum lib. II. Epigram. XLIV.

Emi ſeu puerum, togamve pexam.

Et eodem libro epigr. LVIII. in Zoilum,

Pexatus *pulchre rides mea, Zoile, trita.*
Sunt hæc trita quidem, Zoile; ſed mea ſunt.

Nec illud ſilentio prætereundum eſt, quod ad Priſcum legitur lib. VII.

Divitibus poteris Muſas, elogosque ſonantes
Mittere: pauperibus munera pexa *dato.*

Id

Id eſt *pexam togam.* De *Vitreâ* nec melius quicquam nec planius dicere poſſumus, quam ſi illa quæ ſunt apud Adrianum Turnebum, in hunc locum transferamus ex adverſariorum tomo II. lib. XIV. cap. XIX. *Veſtibus tenuis textus, & pellucidi olim uti Cenſorium pene opus erat: certe probro & infamiæ id dabatur. Eas autem veſtes, quod ritu vitri tranſlucerent*, Vitreas *etiam appellatas fuiſſe legi.* Varro medio: *iſtorum* vitreæ togæ *oſtentant tunicæ clavos. Ante vitreum in colore poni dicebamus cæruleo, & glauco: hic* pelluciditatis, *non coloris ſignificatio attenditur.*

Cap. XVIII. Lemma.

Regia, Præsidiaria Toga *quænam, & quorum propria.*

Atque, ut id omne quod pertractandum nobis propoſuimus, tandem aliquando abſolvamus, de *Regia* & *Præſidiaria toga* breviter aliquid hoc loco referamus. *Regia* igitur toga ut S. D. vir certe doctiſſimus, in ſuis commentariis affirmat, *ex lana erat, auro*, & *purpura intexta*. Vere itaque apud Plinium naturalis hiſtoriæ lib. VIII. cap. XLVIII. *Lanam cum colo & fuſo Tanaquilis, quæ eadem Caja Cæcilia vocata eſt, in templo M. Anci duraſſe, prodente ſe author eſt M. Varro, factamque ab ea togam Regiam undu-*

undulatam in æde Fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat uſus. Quæ ſic ob eam cauſſam, ut arbitror dicebatur, quod eâ Reges præcipue uterentur. Quanquam à T.Livio, quod videre licet in III. & IV. decade, inter inſignia triumphantis numeratur. Ratione pari *toga Præſidiaria* à Præſidibus, ut illa à Regibus *Regia* fuit nuncupata. Quod Cælius Rhodiginus hoc modo accurate, ac diligenter annotavit lib. XVI. cap. X. *Togam Præſidiariam in Severo dicere videtur Spartianus, qua Imperator, vel omnino qui præſunt, uti conſuevere. Quum rogatus*, inquit, *ad cœnam Imperatoriam*, palliatus *veniſſet, qui* togatus *debuerat,* togam Præſidiariam *ipſius Imperatoris accepit.*

Hæc ſunt Romanæ antiquitatis cupidiſſime Lector, quæ ipſe de *Toga Romana*, cum latius eſſent ab aliis diffuſa & ſparſa, horis primum ſubſecivis in M S S. Adverſaria mea ex multorum ſcriptis delegi; deinde vero ex Adverſariis in hunc libellum congeſſi, ut laborem Tibi longæ anquiſitionis detraherem. Tu interim

—— ſi quid noviſti rectius iſtis.
Candidus imperti: ſi non, his
utere mecum.

Sequitur modus geſtandi togam ex Ferrario.

Modus

Modus geſtandi togam. Quid ſinus & umbo. Quintilianus explicatus.

TOgam veſtimentum fuiſſe clauſum, ac rotundum, quodque uno conjectu totum corpus involveret & utrumque brachium operiret, non eſt dubitandum. Communis autem ejus geſtandæ modus fuit, quemadmodum togatæ ſtatuæ demonſtrant, ut dextrum brachium qua parte ad cervices patuiſſe diximus, exereretur: & ita quidem, ut antiquiſſimis temporibus manus tantum uſque ad cubitum porrigeretur, poſtea totum brachium humeruſque extaret. Siniſtrum autem brachium non poterat per eundem hia-

hiatum exeri(alioqui toga ex humeris prolapſa ad pedes deciſſet) ſed ſub ipſa toga extenſum, extremam ipſius oram quæ & *lacinia* dicebatur, in rugas, plicaſque contractam ſubducebat ad pectus læva manu extante. Quintilianus lib. XI. *Siniſtrum brachium eo uſque allevandum eſt, ut quaſi normalem illum angulum efficiat; ſuper quod ora ex toga duplex æqualiter ſedeat.* Togæ ora, ſubjecto brachio ſubducta, ſpeciem normæ referebat, ſive regulæ, fabrilis nempe inſtrumenti ad quod omnia exigunt: ſuper quod brachium, ait idem, *ora ex toga duplex æqualiter ſedeat*; hoc eſt, lacinia togæ veluti brachio diviſa, æquis partibus contineatur, nec altera longior, aut brevior deformiter ca-

cadat. Rugas eas & plicas tam quæ ſuperne à cervice cadentes exerto brachio dextro colligebantur ad pectus; quam quæ in ima ora ſiniſtro brachio ſubductæ contrahebantur veteres *ſinum togæ* dixêre. Vir ſummus ad Tertullianum de pallio, ſinum in toga nihil aliud fuiſſe contendit, quam laciniam togæ, quæ ſub humero dextro miſſa ad humerum lævum recurrebat, & oblique tamquam baltheus ducebatur. Sed Quintilianus, ut ipſe quoque non ignorat, duplicem togæ ſinum facit, neque tamen quis alter ſinus ille fuerit, explicat. Verba Quintiliani ſunt eodem libro. *Sinus decentiſſimus, ſi aliquando ſupra imam togam fuerit, nunquam certe ſit inferior. Ille*

qui

qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum oblique ducitur veluti baltheus, nec fluat, nec ſtrangulet. Sinus igitur duplex fuit: alter inferior, qui nempe ex lacinia togæ ſiniſtro brachio contracta formabatur, ita tamen ut ima ora infra ipſum caderet, qui decentiſſimus Quintiliano dicitur. De hoc inferiori ſinu capiendus eſt Suetonius in Cæſare. *Ut animadvertit undique ſe ſtrictis pugionibus peti, toga caput obvolvit, ſimul ſiniſtra manu ſinum ad ima crura deduxit, quo honeſtius caderet, etiam inferiori corporis parte velata.* alter de quo diximus, ex lacinia ſuperiori togæ, quæ porrecto brachio dextro dejecta ad pectus, & in rugas complicata, oblique ſub dextro brachio ad lævum humerum ad inſtar bal-

balthei currebat. Factum Cæſaris narrat Val. Maximus lib. IV. cap. V. *Ne tribus quidem, inquit, & viginti vulneribus, quin verecundiæ obſequeretur abſterreri potuit, ſiquidem utraque togam manu demiſit ut inferior pars corporis tecta collaberetur.* Utraque manu, ſiniſtra ſcilicet ſubductum ſinum cadere ſinens, dextra eundem ad crura deducens. Quod Appianus expreſſit τὸ ἱμάτιον περικαλύψασθαι, καὶ πεσεῖν εὐσχημόνως· De ſinu togæ inferiori capiendus etiam Livius lib. XXI. de legatis Romanorum bellum Carthagini indicentibus. *Tum Romanus ſinu ex toga facto, hic inquit vobis bellum portamus: utrum placet ſumite: ſub hanc vocem haud minus ferociter, daret utrum vellet ſucclamatum*

eſt,

eſt, & quum is iterum ſinu effuſo bellum dare dixiſſet: accipere ſe omnes reſponderunt. Quod nihil aliud fuit quam togæ laciniam lævo brachio ſubductam, dextra manu expandere, & veluti gremium formare. τὸν κόλπον ἐπιδύκνυσε ait Appianus, rem eandem narrans.

De eodem ſinu capiendus Plutarchus in Romulo, qui narrat rapiendarum Sabinarum hoc ſignum conſtitutum fuiſſe ἐξαναστάντα τὴν ἁλουργίδα πτύξαι, καὶ περιβαλλέσθαι πάλιν. Sedebat Romulus toga purpurea amictus ut idem narrat. Signum ergo rei aggrediendæ erat, ut ſurgens ipſe togam purpuream in ſinum contraheret, ac rurſus demitteret, ſive explicaret. At ſinus ſuperior ut dicebamus ex ſum-

ſumma togæ ora fiebat, quæ exerto brachio dejecta ad pectus complicabatur in rugas, atque oblique ſub dextro brachio ad lævum humerum ad inſtar balthei currebat. Qui proprie ſinus, & qua parte ſiniſtram pectoris partem cum humero velabat inter ipſum & tunicam multa recondebantur. Plutarchus in Romulo tradit, cum ille inter homines apparere deſiiſſet, creditum à Patribus diſcerptum fuiſſe in æde Vulcani, artuſque laniatos εἰς τὸν κόλπον intra togæ ſinum conditos inde elatos. Arma etiam eodem ſinu occultata. Suet. Octavio cap. XXXV. *Cordus Cremutius ſcribit ne admiſſum quidem tunc quemquam Senatorum niſi ſolum, & prætentato ſinu.*

Ita

Ita apud Livium, lib. XXIII. *Perolla Campanus toga rejecta ab humero latus ſuccinctum gladio nudat.* Dejecta ſcilicet toga ab humero ſiniſtro latens intra ſinum gladium oſtendit. Seneca de clementia lib. I. IX. *Iam pugiones in ſinu amicorum abſconderat.*

Ceterum major minorve ſinus erat, prout ſtrictior laxiorve toga eſſet. Ita Quintilianus antiquiſſimis Romanorum nullos ſinus fuiſſe tradit, quod brachium toga continerent, ſubjicit. *Perquam breves poſt illos fuerunt*: ſcilicet poſtquam brachium exeri cœpit, anguſtis togis, ac corpore adſtrictis. At ætate Auguſti, & deinceps laxis, fuſiſque togis majores, & fuſiores ſinus, altiusque cadentes in uſu eſſe

eſſe cœperunt, ut in veteribus nummis apparet, ubi videre eſt longiores, ac breviores ſinus, prout laxior ſtrictiorque toga erat. In nummo Aurelii Divorum Fratrum togæ brevis ſinus cernitur, vix pectus excedens. At in nummo Titi Veſpaſiani togæ ſinus ultra genua cadens: ut & in nummo Plautillæ. Tibullus elegia. VII. libro I.

Tunc procul abſitis quiſquis colit arte capillos,
Effluit effuſo cui toga laxa ſinu.

In veteribus libris *lapſa* legitur, nec male, nam ſinus effluebat cum pars togæ ſuperior labebatur, ſive cadebat in pectus. Magis tamen placet Turnebi conjectura legentis *laxa*. Nam laxa toga ſinus laxior effluebat.

Quod

Quod vero addit: Qui laxius cingebantur, neque togam arcto ſatis nodo adſtringebant, delicatos habitos fuiſſe, de togæ cinctura falli eum infra oſtendemus. Ovidius etiam de remedio amoris libro:

Nec compone comas, cum ſis venturus ad illam:
Nec toga ſit laxo conſpicienda ſinu.

Iterum Tibullus eleg. IX.

Nunc ſi clauſa mea eſt: ſi copia nulla videndi
Me miſerum laxam quid iuvat eſſe togam?

Quare togæ honeſtiorum non ita laxæ erant, ſicut neque nimis anguſtæ. Sueton. Auguſto cap. LXXII. *Togis uſus eſt neque*

que reſtrictis, neque fuſis; clavo nec lato, nec anguſto.

At tenuiorum togæ adſtrictæ, quæ togulæ Martiali lib. IV.

Ignoſcas: togulam, Poſthume, pluris emo.

Horatius lib. I. epiſt. XVIII.

Stultitiam patiuntur opes, tibi parvula res eſt
Arcta decet ſanum comitem toga.

Ubi nugatur Acron. *Habebant*, inquit, *Patres pro qualitate opum togas, quæ erant bis ter ulnarum, id eſt quinque.* Innuit enim quod Horatius in epodis Od. IV. de Mena Pompeii liberto.

Videsne ſacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum toga,

Vt ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?

De anguſta toga alter Horatii locus Criticis vexatus lib. I. epiſt. XIX.

Quid ſi vultu torvo ferus, & pede nudo
Exiguæque togæ ſimulet textore Catonem.

Quod ſatis durum videtur *ſimulare textore Catonem exigua toga*, ut ſit metonymia id quod ſit, pro eo, qui facit, ut ait Porphyrio, quaſi textoris opus eſſet majores, vel minores togas conficere, atque ita totæ, id eſt utraque pars à textore conficeretur. Quod vix fieri potuiſſe videtur. Quare alii *teſquore* repoſuerunt, id eſt ſqualore,

lore, & aſperitate, quòd teſqua, ſive teſca loca ſint inculta & aſpera ut notat Turnebus libro XVII. qui tamen Lambino & veteribus aſſentitur qui *textore* defendunt. Quare textoris vox referenda erit non ad togam exiguam, ſed ad materiam rudem ſcilicet, craſſamque, & vili textura, filoque ſoloci confectam. Nam Lucanus de ejuſdem Catonis toga loquens ait.

——— pretioſaque veſtis
Hirtam membra ſuper Romani more Quiritis
Induxiſſe togam.

Ubi *more Quiritis* non eſt more veterum Romanorum, ut volunt Interpretes, nam & poſteri Quirites, & ipſe Cato, ſed Quiris pro quolibet ex populo,

id eſt plebeia vulgarique toga contecto, & anguſta, rudique texturâ confecta.

Ex togæ quidem redundantia in fortuitas rugas tam in ſummo, quàm in imo contracta ſinus efficiebatur. Ceterum quoties illæ rugæ arte cogerentur, & nodo conſtrictæ, ut de toga Hortenſii tradit Macrobius, contabularentur, eum *umbonem* vocatum fuiſſe idem vir magnus ad Tertullianum docuit, quem tamen à *ſinu* diſtinctum fuiſſe vult, ut inde inciperet ſinus, ubi umbo deſineret, & ipſum veluti umbonem ambiret. Ea mens Tertulliani eſt. *Adeo nec artifice neceſſe eſt, qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat in tilias, totumque contracti umbonis figmentum cuſtodibus*

for-

forcipibus adſignet. Mox. *recognito rurſus umbone, & , ſi quid exorbitavit, reformato, partem quidem de lævo promittat, ambitum verò ejus, ex quo ſinus naſcitur, jam deficientibus tabulis retrahat à ſcapulis, & excluſa dextera in lævam adhuc congerat, cum alio pariter tabulato in tergo devoto.* Vmbo iſte Tertulliani haud dubiè à ſinu diſtinctus, centrum nempe & nodus artifex coëuntium plicarum, ut vir ille doctiſſimus explicat. Ceterum non ſemper umbonem arte coactum fuiſſe docet Perſius, qui de communi toga virili loquens ait.

— totaque impune ſuburra
Permiſit ſparſiße oculos jam candidus umbo.

Quem quidem eundem cum ſinu fuiſſe crediderim, cum nihil aliud eſſet, quàm fortuitæ rugæ ad inſtar umbonis protuberantes, eumque ſinum fuiſſe ſupra oſtendimus. Quamquam quæ de forcipibus, nodoque artifice à Tertulliano, & Macrobio produntur mihi ficta videntur, cùm nullus alius veterum hujus rei meminerit. Quidquid ſit, in togis communibus ſi nihil aliud ſinus fuit, quàm lacinia contracta in rugas, plicasque fortuitò congeſtas, adſcribere eos oportebit, quid aliud præterea umbo fuerit, quem nos non aliud fuiſſe ſtatuimus, quàm rugarum in rotundum, & veluti in umbonem contractionem, eundemque ſinum fuiſſe contendimus. Nam doctiſſi-

ctiſſimus Manutius errat probè cùm ſcribit, *ſinus, qui ætate Quintiliani in uſu erant, non attexi, ſed inſui, vel appendi togis conſueviſſe*. Primò enim iidem ſemper ſinus in toga fuere. Quintilianus non tradit ſinus veterum diverſos fuiſſe, ſed apud veteres nullos fuiſſe, poſterioribus perquam breves, quòd nempe brachium veſte continebatur, atque ita nullus ſuperior ſinus efficiebatur, quem ex porrecto brachio factum diximus. Deinde ſi nihil aliud fuit ſinus, quàm contractio, & corrugatio togæ ad pectus, quomodo tanquam res diverſa adſui, vel appendi togæ potuit?

Ceterum Quintilianus cum duplicem ſinum faciat, *inferiorem decentiſſimum fore* tradit,

ſi aliquanto ſupra imam togam fuerit, id eſt, ſi extrema pars togæ cum ſinu non involvatur, ſed ſoluta paulo infra rugas cadat. At ſinum qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum obliquè ducitur velut baltheus, *nec ſtrangulet*, inquit, id eſt non ita cervicibus adſtringatur ut præfocet, *nec fluat*, ne nimis laxus ſit. Hoc autem ex ſtrictiore, aut laxiore togæ ora, quæ collum ambiebat, petebatur. Addit Quintilianus; *Pars togæ, quæ poſtea imponitur, ſit inferior; nam ita, & ſedet melius, & continetur.* Sinus ſcilicet inferior non injiciatur priori, ſed in ipſo brachio reſideat, alioqui defluet, nec ſatis contineri poterit. Tum ſubdit idem, *ſinum injiciendum humero cujus extremam oram reje-*

rejeciſſe, non indecens eſſe; Neque tamen cum toto jugulo humerum operiendum eſſe, alioquin fore, ut amictus fiat anguſtus, & dignitas, quæ eſt in latitudine pectoris perdatur. Hanc autem amictus obſervationem initio dicendi eſſe vult, procedente verò actu ſinum ab humero rectè velut ſponte delabi, & cum ad argumenta, ac locos ventum eſt, rejicere à ſiniſtro togam, dejicere etiam, ſi hæreat, ſinum, convenire. Ceterum ut lævam involvere toga, & incingi penè furioſum eſſe, ſinum verò in dextrum ab imo rejicere ſolutum, ac delicatum, ita nihil impedire quo minus laxior ſinus ſiniſtr obrachio ſubjiciatur. Hęc ex Quintiliano fuſius paulò adduximus, quòd totam veteris amictus Oratorii rationem, togæque, ac

 ſinus

ſinus explicarent, & quod locus is ſanè perobſcurus eſſet, nec illo explicando multum ſudans magnus Turnebus hilum profeciſſet.

Cùm hæc publici juris facta eſſent beneficio patrui mei V. C. venere tandem in manus Doctiſſimi Rubenii Electa multum quæſita, ex quibus iconiſmum Statuæ togatæ hac nova editione adjici curavimus, quò res tota clarius ſub aſpectum caderet, adſcriptis etiam denuo Quintiliani verbis, quæ numeris ſuis ad unamquamque togæ partem reſponderent.

1. *Sinus decentiſſimus, ſi aliquanto ſupra imam togam fuerit, nunquam certe ſit inferior.*

2. *Ille qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum obliquè ducitur velut bal-*

baltheus nec ſtrangulet, nec fluat

ſinus explicarent & quod lo-

baltheus, nec ſtrangulet, nec fluat.

3. *Pars togæ, quæ poſtea imponitur, ſit inferior: nam ita, & ſedet melius, & continetur.*

4. *Subducenda etiam pars aliqua tunicæ, ne ad lacertum in actu redeat.*

5. *Tum ſinus injiciendus humero, cujus extremam oram rejeciſſe non dedecet.*

6. *Operiri aute humerum cum toto iugulo non oportet: alioqui amictus fiet anguſtus, & dignitatem, quæ eſt in latitudine pectoris perdet.*

7. *Siniſtrum brachium eousque allevandum eſt, ut quaſi normalem illum angulum faciat.*

8. *Super quod ora ex toga duplex æqualiter ſedeat.*

In numero tamen quinto aſſentiri Rubenio non poſſum,

 qui

qui ſinum humero injiciendum eum intelligit, qui à dextro humero in tergum cadit. Nam togæ partem, quæ in tergo erat nemo ſinum dixerit, qui tantum ad pectus, neque ille dextro humero injiciebatur, qui exertus, & togâ liber. Sinus ergo pars togæ ſuperior, quæ in ſiniſtro humero, qui cum ſæpe in pectus deflueret rejiciebatur, & humero reſtituebatur.

Conſpectus Authorum, quorum mentio in hoc opere.

A.

ACron. 73
Agellius. 32. 34
Appianus. 67. 68
Aſcenſius. 18. 46
Athenæus. 12

B.

BEllonus (Paulus.) 54
Briſſonius. ibid.
Budæus. 12. 28. 35. 36. 39

C.

CAtullus. 50
Codex Iuſtiniani. 30
Cælius Calcagninus. 32. 38. 53
—— *Rhodiginus.* 40. 51. 61
Calpurnius Poëta. 48. 49
Cicero. 20. 27. 33. 34. 35. 36. 41. 44. 46

D.

DIgeſta. 13

Fe-

F.

FEneſtella. 57
Feſtus (Pompeius.) 13. 34. 54

H.

HOmerus. 50
Horatius. 14. 16. 17. 18. 24. 44. 73. 74

I.

ISidorus. 11. 52
Iuvenalis. 21. 25. 47. 50

L.

LAmbinus. 43. 75
Ampridius. 51
Lipſius. 24. 28. 40 43
Livius. 35. 51. 60. 67. 69
Lucanus. 75

M.

MAcrobius. 33. 35. 66. 78
Manutius. 33. 78
Martialis. 19. 23. 25. 26. 51. 55. 58. 73

N.

NOnius Marcellus. 11

P.

PAncirolus. 13. 33. 35. 36
Perſius. 46
Plautus. 42. 57
Plinius Cæcilius. 21
Plinius Secundus. 33. 35. 49. 56. 57. 60
Plutarchus. 32. 68. 69
Porphyrio, 74
Probus. 57

Q.

QVinctilianus. 49. 64. 65. 70. 79. 80

R.

RÆvardus. 31. 32
Rubenius (Philippus.) 82. 83

S.

SEneca. 70
Spartianus. 61

Sue-

Suetonius. 35. 48. 66. 69. 72

T.

T*Acitus.* 22. 54
Tertullianus. 65. 66. 78
Tibullus. 71
Turnebus (Adrianus.) 12. 59. 71. 74. 82

V.

V*Alerius Maximus.* 37. 38. 67
Varro. 14. 59
Vinardus (Stephanus.) 35. 51
Virgilius. 12. 36. 37. 50
Vlpianus. 15. 33
Vopiſcus. 44. 52

INDEX

Rerum ac Verborum memorabilium, quæ in hoc de TOGA ROMANA commentario continentur.

A.

ADulteræ, ſtolâ depoſitâ, induebant togam. 17
Advocati cauſas Togati orabant. 29
Ætas prætextata. 33
Albati quando eſſent Romani. 44
Albati ſacrificantes. 46
Alba toga differt à candida. 40
Alba toga quæ. 43
Alba toga in ſacrificiis. 46
Albæ togæ uſus. 43
Anni Prætextæ. 33
Aqua & igni interdictus uſum togæ amittebat. 21
Author togæ Tebennus Arcas. 12

B.

BElli tempore ſagum, & chlamydem togâ depoſitâ, ſumebant Romani. 27
Belli tempore ſolis conſularibus togatis eſſe licebat. *ibid.*

C.

CAndida ab Alba differt. 40
Candidati petitores magiſtratuum. *ibid.*

Can-

Candidati in campum Martium deducti. 41
Candidati ſponſi. 42
Candidatus apud Plautum. *ibid.*
Chariſianus tempore Saturnalium togatus damnatur laſciviæ. 23
Ciceronis locus reſtitutus. 20
Circulus pullatus. 49
Claudius Imperator Saturnalibus imperium ſervis permittebat. 24
Comœdiæ togatæ, prætextatæ, tabernariæ, & palliatæ quæ. 13. 14
Conſulibus belli tempore licebat eſſe togatis. 27

D.

DEductores petitorum. 41
Deportati quinam. 21
Deportati jura omnia amittebant Pop. Romani. *ibid.*
Deportati togam deponebant. *ibid.*
Divites togâ utebantur laxiori. 16

E.

EPulum Q. Arrius populo dedit in templo Caſtoris. 45

G.

GOrdianus primus omnium togam pictam habuit. 51

I.

IN epulo funebri Albati non pullati erant Romani. 44

Illy-

Illyricianæ Præfecturæ toga quid. 30

L.

LAna Hyſtriæ & Liburniæ qualis. 56
57

M.

MAgiſtratus prætextati. 36.
Mena, Pompeji Magni libertus, ob laxam togam deridetur ab Horatio. 16
Mores prætextati. 34
Muliebris toga apud Ciceronem. 20
Mulieres in adulterio deprehenſæ, ſtola depoſita, togam ſumebant. 17
Munera pexa. 58

O.

OPera togata. 26

P.

PAcis inſigne toga. 27
Palliatæ comœdiæ. 14
Palmaris eadem quæ palmata. 53
Palmata toga quæ, qualis, & cujus uſus. 50. & *ſeqq.*
Palmata toga eadem quæ picta. 52
Pauperes arcta toga utebantur. 16
Pauperes togati ſalutabant, & proſequebantur divites. 24. 25
Paupertas pullata. 49
Peregrinus togâ amictus Civis Romanus credebatur. 13
Pexa toga unde dicta, & qualis. 57

Pexi-

Pexibarbi juvenes. *ibid.*
Pexum munus quid. 58
Picta toga eadem quæ purpurea, & palmata. 54
Picta toga munus regium. *ibid.*
Picta toga unde dicta. 50
Plauti locus declaratus. 42
Præſidiaria toga unde dicta, & quorum propria. 60
Prætexta toga puerilis. 31
Prætecta quare pueris conceſſa. 32
Prætexta quæ. *ibid.*
Prætextam quâ ætate pueri Romani deponerent. 35
Prætextatæ Comœdiæ. 14
Prætextati nomen. 35
Prætextati pueri. 33
Prætextatus apud Ciceronem. *ibid.*
Prætores prætextati. 36
Prætores, Magiſtratus, Sacerdotes, prætextati ſepeliebantur. *ibid.*
Proconſules ex Provinciis redeuntes omne amittebant imperium, &inſignia deponebant conſularia. 29
Proconſulum lictores in urbis ingreſſu, depoſitis ſagulis togam accipiebant. *ibid.*
Prudentia togata apud Lipſium quid? 28
Puellæ ingenuæ prætextatæ. 34
Puerilis toga Prætexta. 32
Pue-

Pueri peccantes anguillarum tergoribus puniebantur. *ibid.*
Pueri prætextati. 33
Pulla unde dicta. 47
Pulla in luctu, & in omni funebri pompa, excepto epulo. *ibid.*
Pullata paupertas. 49
Pullata turba. *ibid.*
Pullati homines qui. 48
Pullatos pauperes in ſpectaculis Octavius Cæſar ab Albatis ſecerni voluit *ibid.*
Pullatus circulus. 49
Pura toga qualis. 37
Pura toga ſic dicta, quod nulla purpura eſſet prætexta. 38
Puram togam ſumebant in templo Jovis Capitolini. 37
Pura toga quare virilis. 38
Pura toga pro tyrocinio. 39
Puram togam forenſes ſumebant tyrocinii die. *ibid.*
Purpurea toga eadem quæ picta. 54

Q.

QUinam prætextati ſepelirentur. 36
Q. Arrius epulum dedit in templo Caſtoris. 45
Q. Vibius quare Gyaro claudendus, cenſeatur à Gallo Aſinio. 22
Quirites qui propriè dicti. 75

R.

RAra toga quæ. 26
Rara toga ex qua lana facta. *ibid.*
Rara toga quare ſic appellata. *ibid.*
Raſa toga qualis. 56
Raſa toga in æſtivos uſus parata. *ibid.*
Raſa toga quo tempore eſſe cœperit. 57
Regia toga aliquando erat inſigne triumphantis. 61
Regia toga quæ. *ibid.*
Romani togati. 12
Romanis antiquiſſimis nulli ſinus in toga erant. 70

S.

SAcerdotes Prætextati. 36
Saturnalibus Domini ſervis diſcumbentibus inſerviebant. 23
Saturnalibus togâ depoſitâ Romani induebant ſyntheſin. 23
Saturnalium tempus. *ibid.*
Senatores togati judicabant. 29
Sermo prætextatus. 34
Sinus togæ quid ſit. 65
Sponſi candidati. 43
Stolatæ Mulieres. 17
Sinus togæ duplex. 66

T.

TAbernariæ Comœdiæ. 14
Tebennus Arcas togæ author. 12
Toga à tegendo dicta. 11

Toga quid eſſet. *ibid.*
Togæ appellationes variæ. 31
Togæ author. 12
Togæ forma. 11
Togæ geſtandæ modus. 63. & *ſeqq.*
Toga fœminis data ignominiæ cauſa. 17
Toga veſtimentum fuit clauſum ac rotundum. 63
Toga Græcè quomodo vocetur. 12
Toga inſigne adulterii. 19
Toga laxa divitum : arcta pauperum. 16.
Toga muliebris quid apud M. Tullium Ciceronem. 20.
Toga Romanorum veſtis propria. 12
Togæ Præfecturæ Illyricianæ quid. 30
Toga pro pace poſita. 27
Toga pulla. 46
Toga rara. 26
Toga raſa. 56
Toga Saturnalibus deponebatur. 23
Toga ſiniſtrum humerum tegebat. 11
Tagata opera. 26
Toga virorum propria. 15
Togæ uſus pacis tempore. 27
Togata mulier pro meretrice apud Poëtam. 18
Togata prudentia quid. 28
Togatæ comœdiæ. 13
Togati deductores. 25

Togati ſportulam impetrabant tenuiores à divitibus. 25
Togatus à Sagato diſtinctus. 27
Triumphantes pictâ togâ in Capitolium vehebantur. 51
Tullius Hoſtilius omnium primus Prætextam habuit. 32
Turba pullata. 49

V.

Vatinius reprehenſus, quod pullatus diſcumberet in convivio funebri. 44
Virilis toga eadem quæ pura. 37
Vitrea quæ & qualis. 59
Vmbo quid. 76
Vmbo à ſinu diſtinctus. *ibid. & ſeqq.*

FINIS.

A01 1445666